Cuvîntul, tăcerea şi carnea

Ioan I. ICĂ jr.

Onorat prezidiu, distinşi membri şi participanţi ai celei de a şaptea Conferinţe Naţionale „Text şi discurs religios", îmi revine plăcuta, dar în acelaşi timp solicitanta îndatorire de a ţine acest cuvînt introductiv la lucrările conferinţei domniilor voastre, care încearcă să resitueze tematica aceasta complexă legată de textul şi discursul religios în lumea şi societatea contemporană. Înainte de toate, sigur, aş dori să vă felicit şi să îmi exprim bucuria personală, să văd că acest demers se continuă cu insistenţă şi cu stăruinţă mai ales că el este atît de necesar în lumea şi în societatea contemporană.

În lumea şi în societatea contemporană asistăm de decenii la o eroziune a sensurilor, la o slăbire a cuvîntului; trăim într-o adevărată criză a cuvîntului. Paradoxal, într-o lume a comunicării generalizate, cuvîntul slăbeşte tot mai mult. Cuvîntul, în forţa lui originară, se pierde într-un univers în care comunicarea se tehnologizează, se virtualizează, dobîndeşte dimensiuni din ce în ce mai abstracte. Pe acest fond de criză a comunicării, de criză a cuvîntului, demersul frăţiilor voastre este salutar şi este benefic şi din această întîlnire dintre teologi, pe de o parte, şi filologi, pe de cealaltă parte, pot să vină sugestii importante pentru a putea actualiza, realiza şi perpetua, pentru a ţine deschise în cultura actuală orizonturile complexe ale cuvîntului, ale cuvîntului lui Dumnezeu, ale cuvîntului omului, ale cuvîntului culturii, ale cuvîntului duhovnicesc pentru a ajunge cît mai aproape, mai firesc şi mai organic la inima omului nostru contemporan.

Criza culturii, criza cuvîntului reprezintă, în acelaşi timp, criza omului. Omul este o fiinţă cuvîntătoare şi tot ce se întîmplă în cuvînt, atît pozitiv, cît şi negativ, atît benefic, cît şi malefic se repercutează nemijlocit asupra însăşi fiinţei omului. Omul e cuvînt, se naşte din cuvînt şi tot ce se întîmplă în această zonă nu trebuie să ne lase indiferenţi. Creştinismul e o religie a cuvîntului prin excelenţă, a Cuvîntului care se face trup şi a unui trup care se face cuvînt. Pe aceste coordonate aş dori să vă descriu cele cîteva reflecţii pe care aş vrea să le pun la sufletul şi la minţile domniilor voastre. Ele sînt legate, sigur, şi de contextul în care ne aflăm. Am făcut doar o scurtă referinţă la contextul global în care criza generală a civilizaţiei şi culturii contemporane nu e numai o criză a religiosului, ci e şi o criză a culturii. Să ne gîndim că se produce foarte mult, dar se citeşte din ce în ce mai puţin. Trăim o adevărată dramă. E paradoxul acela: astăzi cînd le avem

BDD-A21014 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

pe toate la dispoziție (iar aceasta o știm cu atît mai bine cei care am trăit și în deceniile ultime ale regimului comunist, unde era atît de dificilă procurarea informației sau a cărților esențiale – și ce importanță aveau cărțile pentru constituirea prieteniilor și pentru supraviețuirea spirituală a generațiilor noastre!), cînd ne găsim doar la două decenii după prăbușirea acestui regim, vedem că parcă am pierdut cheia, nu mai știm să citim, nu mai știm să scriem, cuvintele parcă se topesc și se erodează și o lume nouă apare între noi, față de care nu știm poate suficient să ne raportăm și nu știm cum să transmitem taina aceasta a cuvîntului. Pentru că, pînă la urmă, cuvîntul este o taină și în cea mai mare parte criza aceasta a cuvîntului care a apărut nu astăzi, nici ieri, ci încă de mult, provine din faptul că în cuvînt s-a petrecut ceva care a făcut cu putință mai apoi această manipulare tehnologică, această uzurpare tehnică a cuvîntului. Cuvîntul s-a transformat în eficiență și și-a pierdut din forța lui de comunicare și de creator de comuniune.

Pe lîngă referința la acest fundal care nu poate fi pierdut din vedere, fiind mediul în care evoluăm și trăim, m-aș referi la contextul și la momentul în care ne aflăm, nu numai în această superbă toamnă luminoasă, a roadelor, la faptul că acest simpozion se desfășoară în același timp în această veche cetate a Sibiului, cetate a spiritului, a culturii, a tiparului, cu o altă manifestare a cărții religioase, cu Tîrgul Național de carte religioasă care are loc în acest timp în cadrul Bibliotecii Astra. Deci, sîntem provocați să reflectăm asupra cuvîntului, asupra textului și asupra cărții. Și reflectăm acum, în acest context, în această școală. Și, aș dori, oarecum, să evoc povestea acestui loc, povestea acestei școli, povestea acestui loc special în ceea ce privește istoria culturii și a teologiei ortodoxe.

Ne aflăm într-o facultate de teologie din cadrul Universității „Lucian Blaga" din Sibiu, Lucian Blaga care și-a petrecut pașii cîndva înainte de primul război mondial pe aici. Aș dori să vă pun la inimă faptul că această școală și-a avut momentul de glorie și momentul ei providențial acum 70-80 de ani. Atunci era o academie teologică, era o școală a Bisericii, nu făcea parte din Universitate. Avea profesori puțini și studenți puțini, însă avea un mitropolit vizionar, vrednicul de pomenire mitropolit Nicolae Bălan (1920-1955). Acesta a făcut din academia teologică, în anii 1930, o școală de elită, trimițînd fii de țărani, oameni foarte tineri la marile școli ale Occidentului și aceștia, întorcîndu-se, s-au transformat în elita teologică a Ortodoxiei românești, dar și a teologiei internaționale din veacul XX. În această școală, profesorii care au activat în acea perioadă au adus în teologia ortodoxă un suflu de înnoire asupra căruia aș dori să mă aplec și să spun cîteva cuvinte pentru că el privește în mare măsură și tematica domniilor voastre.

În anii 1930-1946, aici a activat, întîi ca profesor și ca decan, poate cea mai importantă figură a teologiei ortodoxe contemporane, e cunoscut numele lui dincolo de granițele teologiei și e cunoscut în toată lumea, părintele Dumitru Stăniloae (1903-1993). Fiul de țărani din Vlădenii Brașovului, se întorcea aici, în 1929, la 27 de ani de la studii din Atena, München, Belgrad, aducînd cu sine o desagă de microfilme, de fotocopii după codici bizantini faimoși dar uitați, păstrați în biblioteca națională a Franței. Acest fiu de țăran a început atunci o

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

mișcare de înnoire a teologiei ortodoxe care s-a desfășurat într-un interval de doar 15 ani între 1930-1946. Expresia lor o vedem într-o serie de publicații pe care doar le enunț, urmînd ca apoi să evidențiez care ar fi esența contribuției pe care o aduc acestea. Ele sînt arhicunoscute, să mă iertați dacă le reamintesc, dar e cazul să le evoc.

Spuneam că părintele Dumitru Stăniloae, în 1930, el, acel tînăr de 27 de ani, publică, pentru prima dată într-o limbă modernă, scrierile unuia dintre cei mai importanți teologi bizantini din secolul al XIV-lea, Sfîntul Grigorie Palama, direct după fotocopiile manuscrise. Textele pe care le-a tradus și le-a publicat în anuarul acestei facultăți, între anii 1929-1930, aveau să fie publicate în original abia în 1959. Deci el publică atunci, în anii '29-30, texte care vor apărea în limba greacă, abia peste două decenii, iar în timpul în care acestea apăreau Părintele Stăniloae era la Aiud. Deci acest tînăr, Dumitru Stăniloae, publică texte bizantine de o teologie extrem de sofisticată și de rafinată, faimoasa teologie a energiilor necreate, a îndumnezeirii omului, pe care a perceput-o a fi în inima ortodoxiei. În 1938, a publicat și prima monografie despre viața și învățătura sfîntului Grigorie Palama, aici, la Sibiu, cu trei tratate traduse. Dacă ne uităm în carte vom vedea că de fapt sînt patru tratate. Pînă s-a tipărit cartea a mai tradus un manuscris și astfel sînt patru tratate în anexă, nu doar trei. Deci teologia sfîntului Grigorie Palama apare tradusă la Sibiu ca o prioritate pan-ortodoxă și, aș spune, internațională.

Tot părintele Dumitru Stăniloae este cel care, în prelungirea acestui demers și pe aceeași linie, în doar doi ani de zile, între 1946-1948, reușește să publice, în plin proces de sovietizare a României, primele patru volume dintr-o carte fundamentală a Ortodoxiei prin excelență, dar care nu aparținea încă ortodoxiei românești, faimoasa *Filocalie a sfintelor nevoinţe ale desăvîrşirii*. E o bibliotecă de autori bizantini ce vorbesc despre aceeași temă: *cum se poate omul curăți, lumina și desăvîrși*; este o bibliotecă și o sumă de cărți care vorbesc toate despre îndumnezeirea omului, despre întîlnirea personală a omului la rugăciune cu Dumnezeu, în mistică și în contemplație.

Avem, deci, monografiile despre sfîntul Grigorie Palama, avem cele patru volume de Filocalie, iar în 1943 (cînd părintele Dumitru avea doar 40 de ani), tot aici, la Sibiu, se publică o lucrare fundamentală pentru teologia ortodoxă a secolului XX, cu titlul: *Iisus Hristos sau restaurarea omului*. În plin război mondial apare cea mai bună lucrare de hristologie scrisă în prima jumătate a secolului XX, cel puțin. La Sibiu s-au scris pagini importante din istoria spiritualității ortodoxe și a teologiei ortodoxe românești și ecumenice în general, dar și internaționale. S-au scris și pagini esențiale în cultura românească, pentru că aceste pagini teologice ascund o meditație fundamentală asupra cuvîntului. În doi termeni, aș rezuma toată noutatea și înnoirea pe care părintele Dumitru Stăniloae, a adus-o în Academia Teologică Andreiană, cum se numea atunci, nu numai pentru teologia românească, ci pentru toată lumea. Părintele Dumitru Stăniloae a înnoit teologia într-un moment în care, chiar dacă nu se recunoștea, teologia trăia o criză. O criză a cuvîntului și o criză a comunicării. Criza comunicării venea din

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

faptul că teologia devenise o simplă preocupare de manual, așa numita teologie „de școală". Avea manuale foarte bine lucrate, foarte bine compartimentate, elaborate după moda germană a secolului al XIX-lea, pline de erudiție, manuale de dogmatică, de liturgică, de morală, foarte bine concepute, foarte bune pentru studiu și poate pentru studenți, dar lipsite de orice suflu. Cine citește aceste cursuri poate se mobilează intelectual, poate se edifică la nivel informațional, dar la capătul lor nimeni nu poate spune că își înnoiește credința sau crede mai mult în Dumnezeu după ce citește un manual de dogmatică. Căci acesta este paradoxul: că poți să citești *summae* întregi de teologie, iar la sfîrșit să fii același, deci acele structuri intelectuale să nu fie o lectură transformatoare, cuvîntul să nu schimbe omul. Aceasta a fost criza cu care s-a confruntat teologia ortodoxă, o criză a cuvîntului, o criză a comunicării, o raționalizare și o reducere a cuvîntului teologic la raționalitate, la logică, la formalism, la tehnică; pe acest fond a apărut preocuparea părintelui Dumitru Stăniloae, care a spus că teologia reprezintă o întîlnire a omului cu un Cuvînt, Cuvîntul viu care este Iisus Hristos, o întîlnire, de fapt, între două cuvinte: între Cuvîntul lui Dumnezeu care se face om și cuvîntul omului care vrea să se facă Dumnezeu și devine Dumnezeu dacă o ia pe calea Domnului nostru Iisus Hristos.

Înnoirea pe care o aduce părintele Dumitru Stăniloae poate fi concentrată în doi termeni: o înnoire a discursului teologic care s-a intitulat (nu părintele Dumitru Stăniloae a dat această titulatură, a dat-o altcineva, dar este izbutită) o teologie neopatristică, o teologie care revine la Sfinții Părinți, la teologia vie a marilor sfinți părinți, care reînnoiește cu suflul duhovnicesc, dar și intelectual, și cultural, al marilor părinți din secolul al IV-lea sau al celor din secolul al XI-lea sau al XIV-lea bizantin, deci o teologie neopatristică, și, în același timp, mistică. Pentru că acești Sfinți Părinți, plecînd de la Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Dionisie Areopagitul, Grigorie Palama, au arătat un lucru esențial: cuvîntul lui Dumnezeu și cuvîntul omului izvorăsc din tăcere. Deci cuvîntul lui Dumnezeu izvorăște din tăcerea lui Dumnezeu. Și cine vrea să înțeleagă cuvîntul lui Dumnezeu trebuie să asculte și tăcerile lui Dumnezeu, nu numai cuvintele lui Dumnezeu. De aceea tăcerea lui Dumnezeu arată că cuvîntul lui Dumnezeu nu e o simplă rațiune, nu e o simplă comunicare exterioară formală, tăcerea lui Dumnezeu ne arată că Dumnezeu este un mister, este o taină. Orice cuvînt venind din tăcere, tăcerea însemnînd taină, cuvîntul este tainic, pe grecește mistic. Înainte de toate, Cuvîntul lui Dumnezeu care vine împreună cu Tăcerea Lui nu poate fi și el decît mistic.

Ar fi foarte interesant de reflectat și la povestea vorbelor. Cuvîntul mistic a avut o evoluție destul de sinuoasă și de elocventă, în cele din urmă, – nu e locul să o dezvoltăm aici – dar în orice caz era un cuvînt controversat. Din cauza deprinderilor sau a exceselor raționaliste ale iluminismului veacului al XVIII-lea, mistica a ajuns să însemne opusul rațiunii. Dacă erai mistic erai obscurantist, erai reacționar, erai retrograd, erai revolut. Deci cuvîntul mistic însuși a intrat într-o sintaxă ideologică. De pildă, după ce a ieșit din închisoare, în anul 1963, și a

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

reușit să își publice cursul de mistică pe care l-a ținut la București, în 1946, asta întîmplîndu-se în 1981, părintele Dumitru Stăniloae a trebuit, din pricina cenzurii comuniste, să scoată de peste tot cuvîntul „mistică" și să-l înlocuiască cu „spiritualitate"; în nici un caz nu trebuia să apară acolo cuvîntul mistic. Asta arată că *mistic* deranja autoritățile comuniste. Dar este de neînlocuit. Prin cuvîntul „mistic" vin și tăcerile, tăcerile lui Dumnezeu.

Deci înnoirea discursului teologic în perspectiva aceasta patristică, palamită, sau filocalică, cum dorim să îi spunem, vine prin recuperarea dimensiunii de tăcere a cuvîntului. Aceasta o știți și frățiile voastre, filologii, ca și teologii, că între cuvînt și tăcere există o dialectică fundamentală și vitală. Și în poezie și în muzică tăcerile sînt la fel de importante ca și sunetele, ca și cuvintele. Cine nu știe să valorifice dimensiunea de tăcere și de taină, acela sărăcește sunetul, sărăcește comunicarea, sărăcește cuvîntul în cele din urmă.

Și ce înseamnă faptul că vine cuvîntul cu tăcerea și că rațiunea vine cu taina? Cuvîntul izvorăște din om, și nu numai din om, noi credem că și din Dumnezeu. Iar Dumnezeu și omul sînt izvoare de taină și izvoare de cuvînt, pentru că sînt persoane, cel puțin aceasta este interpretarea teologiei creștine. Fiindcă Dumnezeu este persoană, nu este obiect, lucru, lege cosmică sau energie impersonală, nu este un *ce*, ci este un *Cine* care ne vorbește prin cuvinte, prin creație, prin Biblie, prin împrejurările vieții (cum spune frumos, în Dogmatica sa, părintele Dumitru Stăniloae), atunci cuvîntul Lui vine împreună cu taina și Persoana și creează comuniune între persoane, comuniune interpersonală. Scopul întregii teologii, în viziunea creștină, este acela de a crea comuniune interpersonală între Dumnezeu ca persoană și om. Dumnezeu este persoană, în înțelesul teologic, pentru că acest cuvînt este preluat și în alte științe umane. Cuvîntul „persoană", atunci cînd este dublat de taină, de tăcere, de dimensiunea comuniunii, atunci înseamnă altceva decît înseamnă persoana în drept, unde personalitate poate să aibă și o instituție, nu neapărat un individ. Altceva înseamnă în teatrologie. *Dramatis personae*, scria și Shakespeare, înseamnă rol, mască. A fi *in persona Christi* înseamnă a-ți asuma un rol, dar un rol poate să fie exterior și de cele mai multe ori este exterior, nu însă și în Hristos. Două dimensiuni a avut, așadar, această revoluție, o zic fără să exagerez, deși cuvîntul nu îmi place, revoluția personalistă și mistică a teologiei ortodoxe pe care a adus-o părintele Dumitru Stăniloae aici, în această școală, prin textele dintre anii 1930-1946 pe care vi le-am evocat pînă acum. Nu a fost singurul!

Pentru că sînt în fața frățiilor voastre, care sînteți și filologi, aș spune că și teologia a avut un „interbelic" al ei, o perioadă interbelică care a fost fundamentală pentru cultura românească, pentru că tot ceea ce s-a produs în acel interval ne-a definit ca spiritualitate și comunitate națională, fiind dublat de interbelicul teologic, iar acesta a venit cu un aspect de înnoire a comunicării, a rațiunii teologice, a discursului și textului teologic, realizîndu-se prin Părintele Dumitru Stăniloae, prin formidabilele lui resurse intelectuale (repet, la 27 de ani putea traduce direct după manuscrisele bizantine, deci știa limbile clasice la

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

perfecție, nu mai vorbim despre faptul că știa germană, rusă, citea și cita în scrierile sale pe Martin Heidegger, care abia își publicase *Sein und Zeit* în lumea interbelică, îl citează pe părintele Serghei Bulgakov, care în 1930 nu era tradus; deci un om care la 27 de ani era capabil să stăpînească intelectual aspecte de vîrf ale culturii, nu numai teologice, ci și filozofice ale timpului său, ne smulge admirația și, astăzi, ne obligă la o recunoaștere!).

Dar nu a fost singurul! Aici ardelenii nu trebuie să cadă victime unui patriotism local excesiv: că Ardealul este singurul care vine și re-ctitorește totul. Părintele Dumitru Stăniloae a fost premers de o personalitate pe care țin să o evoc aici, pentru că sînt în fața frățiilor voastre și sînteți filologi. Înaintemergătorul părintelui Dumitru Stăniloae a venit de dincolo de munți, tot un fiu de țăran, de data aceasta din valea Neajlovului, a fost literat, în primul rînd, și a fost poet, iar numele lui, sau, mai bine zis, pseudonimul lui, este Nichifor Crainic. Acest Nichifor Crainic este cel care a descoperit în teologia ortodoxă necesitatea misticii. Și țin să evoc acest lucru pentru că este și o datorie de recunoștință – pentru că teologia datorează poeziei, filologilor, redescoperirea acestei dimensiuni de taină a propriului discurs teologic. Pentru că acest Nichifor Crainic a fost primul care a ținut un curs de mistică ortodoxă în toată ortodoxia, în anii 1930. Dar el a venit nu pe linii teologice, ci a venit pe linie filologică. El a făcut parte din corpul profesoral al unei noi facultăți, care s-a creat în 1928 la Chișinău. Înnoirile au venit de la margine, nu de la București, nu de la Cernăuți, unde erau facultățile de teologie, dar care erau înrobite manualelor: au venit din mărginimea Sibiului și de la o margine de dincolo de Prut a Moldovei, din Chișinău. Prin decret regal, acolo s-a construit, în 1928, o Facultate de Teologie-Litere. Acolo a fost chemat și a ajuns să devină profesor de teologie acest poet, Nichifor Crainic, oarecum împotriva autorităților Bisericii. Pentru că deși făcuse studii de teologie, Nichifor Crainic era cunoscut deja în 1920 ca ziarist acid și care nu a ezitat să critice situații dificile ale ierarhiei ortodoxe și și-a spus punctul de vedere fără să ezite. O spune în memoriile lui, *Zile albe, zile negre*, scrise în timp ce se peregrina prin Ardeal, înainte de a fi arestat (după 1944). El povestește că, înaintea concursului pentru ocuparea posturilor în noua facultate, l-a văzut episcopul Rîmnicului, care trebuia să fie președintele comisiei în 1928, și i-a spus: *Dumneata aici?! Neam de neamul tău nu ai să ajungi tu profesor cîtă vreme sînt eu episcop.* Și, totuși, a ajuns. Pentru că episcopul a fost șef de comisie numai la partea teologică. Dar fiind o facultate de teologie–litere, a avut și o comisie de profesori laici. Iar el a ajuns profesor de teologie cu binecuvîntarea profesorilor laici. Paradoxal, cred că trei sferturi din ei erau agnostici. Deci, cu binecuvîntarea lui Mihai Ralea, a lui Tudor Andrei sau a altor profesori de la Iași, care nu erau renumiți pentru credința lor, dar care știau să recunoască darul poetului. I-au și spus: *Dumneata, Crainic, care ești și poet și om de litere, cum ai putea să lipsești dintr-o facultate de teologie, mai ales că ai făcut teologia?* Deci intelectualii l-au vrut pe Nichifor Crainic profesor, iar cursul lui Nichifor Crainic a fost un curs de literatură: *Istoria literaturii creștine religioase moderne*. Și, ca să le facă o

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

pledoarie moldovenilor de atunci (care se aflau la 10 ani de la Marea Unire), le-a vorbit despre Dostoievski. Autorul începea să fie tradus şi primul lui curs a fost „Dostoievski şi creştinismul rus". Vorbind despre Dostoievski, a ajuns la *Fraţii Karamazov*, iar acolo nu te întîlneşti numai cu Alioşa, cu Dimitri, cu Ivan, te întîlneşti şi cu starețul Zosima, iar ca să îl înțelegi pe starețul Zosima - acolo realizezi că pentru a-l pricepe pe Dostoievski trebuie să îl pricepi şi pe starețul Zosima - trebuie să pricepi care este esența spirituală a monahismului ortodox. Iar pentru aceasta trebuie să citeşti *Filocalia*, trebuie să devii mistic şi trebuie să cunoşti toată lecția aceasta mistică, curs pe care facultatea de teologie nu îl avea, iar Crainic a fost primul care a introdus în teologie pe filieră literară această disciplină. Şi, plecînd de la Dostoievski şi creştinismul rus, a venit cursul de mistică şi ascetică ortodoxă. Spun asta pentru a înțelege despre ce e vorba în însemnările starețului Zosima, care sînt în inima cărții a şasea din *Fraţii Karamazov*. Deci redescoperirea românească a misticii, pentru secolul XX, este un dar al literaturii făcut de filologie teologiei. Să nu uităm lucrurile acestea! Aşa s-a ținut primul curs de mistică, în timp ce Dumitru Stăniloae avea pe atunci doar 27 de ani şi abia venise de la bursele din Occident şi era tînăr profesor asociat aici, la Sibiu. Redescoperirea dimensiunii de taină şi de comuniune personală a cuvîntului a venit în sintonie, în asociere între un poet şi un literat care descoperă prin intermediul literaturii necesitatea pătrunderii dimensiunilor de profunzime ale cuvîntului, care sînt dimensiuni mistice, care sînt dimensiuni personale.

Nu aş dori să insist asupra acestui parcurs, deşi s-ar putea spune mai multe; l-am şi evocat cu un alt prilej, cînd am avut satisfacția şi bucuria de a descoperi în biblioteca de aici „Cursul de mistică germană" al lui Nichifor Crainic şi l-am publicat acum vreo cîțiva ani într-o ediție completă a cursurilor de mistică ale lui Nichifor Crainic. L-am găsit cu greu, pentru că era ascuns. I se rupsese foaia de titlu, pentru că numele Crainic, în bibliotecă, era un nume periculos în anii 1950, şi, atunci, bibliotecarul a rupt foaia de titlu a cursului, ca nu cumva să vină cineva şi să vadă că în bibliotecă există cărți ale reacționarilor, ale oamenilor închişi şi ale duşmanilor poporului.

Ştafeta a fost preluată, aşa cum aminteam, de părintele Dumitru Stăniloae, cu *Filocaliile* sale şi cu toate teologiile sale.

Aş dori doar să reamintesc această intersecție şi această întîlnire dintre teologie şi filologie, dintre teologi şi poeți. Pentru că, pînă la urmă, toți au această vocație de a fi slujitori ai cuvîntului!

Ar trebui amintit că tînărul Dumitru Stăniloae s-a dus să facă teologie la Cernăuți, căci acolo era o facultate de tradiție germană, cu tomuri impozante, frumos etalate, cu profesori foarte serioşi şi intelectuali de suprafață. A fost cît pe-aci să abandoneze pentru totdeauna teologia din pricina acelui stil academic. El menționează doar într-un loc în biografia sa că, după anul întîi, a vrut să renunțe la teologie şi a fost recuperat pentru aceasta de mitropolitul Nicolae Bălan, care l-a întîlnit în Bucureşti şi l-a întrebat: *Ce faci, tinere, parcă te ştiam la Cernăuți? – Păi, ce să vă explic, am fost la Cernăuți, dar nu mă atrage, manualele acelea m-*

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

au făcut să mă bucur că plec de acolo și m-am înscris aici la Filologie. Întrerupsese, deci, teologia și făcuse deja un an de filologie. Mitropolitul i-a spus să se întoarcă la teologie, unde va avea posibilitatea să treacă dincolo de manuale, de scheme, de clasificări și raționalizări. *Fă tu teologia aceea înnoitoare și care îți place, dar nu renunța la ea.* Să nu uităm că Dumitru Stăniloae ar fi vrut să devină critic literar. Mitropolitul este cel care îl întoarce pe făgașul teologiei, într-un moment critic pentru destinul lui personal. Și-a păstrat însă interesul față de teologie și față de cultură și față de tot ceea ce reprezintă spiritualitate nu numai în interes pur teologic.

Am găsit, și această descoperire vreau să v-o pun înainte, am redescoperit zilele trecute o lucrare teologică fundamentală, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*. Iisus Hristos nu înseamnă mutilarea umanului, religiosul nu înseamnă o amputare, așa cum în mare măsură s-a mai predicat și s-a mai practicat în diverse zone: creștinismul apărut ca o cămașă de forță din care umanul trebuie să se descătușeze. Părintele Dumitru Stăniloae a vrut așadar să arate că Iisus Hristos reprezintă restaurarea umanului în toată plenitudinea lui, în toate valențele lui și culturale și psihologice și mistice și religioase și cosmice – toată această teorie este expusă acolo.

Pe lîngă o teorie foarte interesantă a cuvîntului, asupra căruia nu vreau să mă opresc, pentru că este ceva mai complicată, l-am surprins pe părintele Stăniloae citînd un critic literar, un critic literar evreu de expresie germană. La pagina 182 îl citează pe Friedrich Gundolf, autor pe care l-am descoperit și eu în liceu, la ”Octavian Goga”, unde am făcut și eu literatură universală cu un profesor remarcabil – Dumnezeu să îl odihnească! –, care a știut să ne insufle pasiunea pentru carte și citire a autorilor mari ai literaturii universale. Acest Gundolf, un clasic al criticii literare germane, tradus și la noi, are o formidabilă monografie despre Goethe. Și cred că, din această monografie, părintele Dumitru Stăniloae citează un cuvînt care ne privește pe noi toți, teologi și filologi, și aș spune că privește pe oricine (nu-l citează direct din germană, ci după Grigorie Popa, care era un intelectual interbelic mai puțin cunoscut): *„În religie și în poezie contează doar cuvîntul devenit carne și carnea devenită cuvînt”*. Cred că este un cuvînt care rezumă o întreagă filozofie, o întreagă concepție despre lume și viață. Pentru că, și în teologie, și în filologie, nu contează orice cuvînt, ci contează doar cuvîntul care poate să devină carne, dar și carnea care poate să devină cuvînt.

Nu doresc să vorbesc în numele poeților sau filologilor care știu să ne interpreteze și să ne tîlcuiască, dar pot să spun că, în aceste cuvinte, se cuprinde toată esența creștinismului, pentru că și creștinismul vorbește, de fapt, despre aceste două realități, despre cuvîntul care se face carne și carnea care se face cuvînt, acte ce sînt cuprinse în două cărți, sau, mai bine zis, în două biblioteci adunate în paginile cîte unei cărți; și aceste două cărți sau două biblioteci adunate în două cărți erau purtate în desagă de cîte un personaj de nuvelă religioasă – aș spune eu – care a contribuit, alături de Dostoievski, în perioada

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

interbelică, la redescoperirea ortodoxiei în lumea europeană și în spațiul american, doi autori, Dostoievski și încă cineva. Nuvela religioasă la care mă refer – căci altfel nu pot să o numesc, fiind o lucrare de ficțiune – deși, poate că, la origine, avea un personaj real: faimoasele *Povestiri ale pelerinului rus*. Sînt importante și m-am bucurat de ele în perioada liceului și după liceu și am fost încîntat să descopăr că aceste povestiri sînt prezente în opera unuia dintre cei mai fascinanți autori americani, într-o nuvelă frumoasă, *Franny and Zooey*, unde J. D. Salinger, un clasic al prozei secolului XX, vorbește despre un personaj Franny, ale cărei lecturi și obsesii fundamentale țineau de cartea acestui pelerin rus. Foarte interesant cum *Pelerinul rus* l-a fascinat pe americanul Salinger și poate că l-a determinat să renunțe la scris după cîteva miniromane prin care a cucerit scena internațională.

Acest pelerin rus avea în desaga lui două cărți slavone: *Biblia* și *Filocalia*. Două cărți în care e cuprins tot creștinismul. Prima e *Biblia*, cartea lui Dumnezeu care se face trup, care se face carne, iar a doua e *Filocalia*, cartea creștinului, cartea cărnii noastre care se transformă, prin rugăciune, prin meditație, prin reflecție la cuvîntul Scripturii, la cuvîntul Bibliei, şi devine ea însăşi cuvînt.

De aceea, aceste două cărți sînt fundamentale, pentru că exprimă cele două dimensiuni ale existenței creștine, ale Cuvîntului-Dumnezeu, ale Fiului Lui care este Creator și Mîntuitor și Desăvîrșitor al lumii, dar care se face carne și ia asupra Sa toată fragilitatea, dar și toate orizonturile și deschiderile care se ascund în fragilitatea cărnii noastre prin întrupare, dar care face această mișcare de întrupare pentru ca mișcarea de întrupare a lui să devină calea pentru demersul simetric contrar, care este al cărnii noastre care își pierde opacitatea și densitatea ei poate excesiv de materială prin încîntare, prin poem, prin rugăciune, și devine cuvînt, iar prin cuvînt devine Dumnezeu.

Sînt lucruri formidabile în acest *Pelerin rus*, ele concentrează, de fapt, ceea ce amintea epigraful lui Friedrich Gundolf. Acest cuvînt pe care părintele Dumitru Stăniloae a ținut să-l evoce și să-l comenteze într-un tratat de hristologie, cred că rezumă foarte bine datoria vieții noastre, ca să mă exprim în formula lecției de deschidere din 1919 a lui Vasile Pârvan, care a inaugurat Universitatea Daciei Superioare de la Cluj cu prelegerea intitulată *„Datoria vieții noastre”*. Cred că datoria vieții noastre, ca teologi, și a domniilor voastre, ca filologi, ca iubitori de cuvînt (atît cu majusculă, cît și cu minusculă) unit cu taina și de taină unită cu cuvînt, ar putea să devină o provocare și un îndemn și, în același timp, un program pentru noi cei ce trăim, deopotrivă teologi și poeți, „în vremuri sărace”, cum spunea Hölderlin și încerca să comenteze Heidegger, în vremurile sărăcite de tehnologie, în vremurile în care atîta comunicare duce la dispariția comuniunii și în care comunicarea ucide cuvîntul, ucide poezia, în care internetul ucide scrisoarea (nu mai știm să scriem scrisori, pentru că scriem numai mesaje). Nu e cazul să fac aici patologia comunicării, dar aceste cuvinte mi se par a fi profetice și, în același timp, un bun program de meditație și de

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)

reflecție și pentru întîlnirile viitoare ale domniilor voastre sub această specie și această zodie atît de generoasă, care este cea a textului și discursului religios, a textului și discursului sacru, dar cu această nuanță, aș spune eu , acest bemol că textul și discursul sînt ale unei persoane, pentru că textul și discursul riscă să se autonomizeze și să fie preluate de tehnică, în schimb cu persoana nu se poate întîmpla la fel. Atunci cînd textul și discursul au și dimensiunea tainei, ele exprimă și persoana și salvează atît umanitatea omului cît și divinitatea lui Dumnezeu.

BDD-A21014 © 2015 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 00:52:17 UTC)